

Св. Василій Великий також установив ту Святу Літургію, що відома під його іменем, і що служиться 10 разів впродовж року, головню в неділі Великого Посту, а також у день упокоєння цього святого (14-го січня 379 р.), в четвер і в суботу Страсного Тижня та в Надвечір'я Різдва і Йордану (Богоявлення).

*Хрещення Господа нашого Ісуса Христа.
Богоявлення. Йордан*

Між тими, що приходили до Івана Хрестителя, одного разу прийшов чоловік, якого Іван не знав. І тільки пізніше пророк Іван пізнав, що цим незнайомим чоловіком був Спаситель Світу, Ісус Христос, який просив Івана, щоб той охрестив його. Іван спочатку відмовлявся охрестити Ісуса, кажучи: "Я повинен хреститися від Тебе, чим Тобі йти до мене" Ісус Христос (бо Він був тим незнайомим чоловіком) сказав Іванові, що йому (Іванові) це годиться зробити, і Іван погодився охрестити Ісуса, якому було тоді 30 років. Під час цього Хрещення сталася надзвичайна подія, — її бачили й чули присутні люди. Небо розкрилося, а на Ісуса Христа зійшов Дух Святий у вигляді голуба і чути було з Неба голос: "Це Мій Син улюблений, що Його Я влюбовав"

Свято Хрещення Господнього називається Богоявленням, а це тому, що під час Хрещення з'явився Бог людям, як Пресвята Трійця: Бог Отець (Який говорив з неба), Бог Син (Який хрестився в річці Йордані) і Бог Дух Святий (Який зійшов з Неба в вигляді голуба). Не тільки Іван Хреститель сказав людям, що Ісус є Спасителем Світу, але сам Господь Бог з Неба засвітив, що Той, що охрещується: "Є Син мій улюблений"

Свято Хрещення Господнього називаємо ще Водохрещамми, бо в цей день на спомин Хрещення Ісуса Христа буває Велике освячення воли. Виходять люди на ріку чи на озеро, ставлять там хрест з льолу, а священник освячує там воду. Люди з великою побожністю п'ють освячену воду, окроплюють нею свої хати на знак свого бажання стати кращими та щоб все зло відійшло від них. Тому що Ісус був охрещений в річці Йордан, це Свято (встановлене в пам'ять Хрещення Господнього) також називається "Йордан" Святкуємо його кожного року 19 січня.

Едмонтон,
Канада *

Текст подаємо за кн. "Свята Православної Церкви" (Видання союзу українок Канади з фундації ім. Наталії Кобринської, 1983, Едмонтон).

Автором цієї праці є відомий вчений, науковий і громадський діяч протиєрей, доктор Іван Стус. Його монографія цікава передусім тим, що вона у стислій формі, але досить чітко відображає панораму історичних подій, яким присвячено цикл різдвяних свят. На жаль, до останнього часу в деяких народознавців уявлення про ці свята і навіть про їх тривалість були досить смутні.

Оповідь автора відзначається ясністю, стислістю та іншими гарними мовно-стилістичними якостями. Відхилень від норм літературної мови у ній порівняно небагато, а якщо вони і трапляються, то це пояснюється впливом на автора діаспорного оточення.

С т е п а н Ш а х

ЙОРДАНСЬКІ ВОДОСВЯТТЯ

*(Традиційні обряди і звичаї
завершального свята різдвяного циклу)*

Величні були Йорданські водосвяття у Львові, але ще величавіші були вони в Княжгороді Перемишлі. У Львові, правда, святив воду сам Митрополит-Владика, а за австрійських часів брав участь у цій традиційній церковній процесії навіть цісарський намісник у Галичині і генерал-ко-

мендант львівської корпусної команди з почесною сотнею піхоти та з військовою полковою музикою, та все-таки відчувалося при цьому маніфестаційному церковно-національному святі недостача найважливішого, зовнішнього ефекту, а саме — брак ріки, на якій можна б святити воду. Тому львівські Йорданські водосвяття відбувалися на ринку, при одній із чотирьох криниць, щороку при іншій. Львівська річка Полтва була в місті сканалізована і засклеплена. Натомість у Перемишлі плине ріка через це романтичне, по обох берегах ріки положене місто — “срібно-лентий” Сан, який надається до йорданських водоохрещів і на якому ще від княжих часів відбувалися йорданські водосвячення.

Із найстаршого галицького літопису знаємо, що вже в XIII ст. тут був прославлений в часі йорданських свят перемиський співак, дяк Митуса, знаменитий своїм співом “на водах” ріки Сяну. Знаємо теж, що по втраті державної самостійності в XIV ст. були йорданські водосвяття на Сяні об’явом національної маніфестації в Перемишлі, в яким — з наказу польського короля Ягайла в 1412 р. — викинено перемиського владику з катедральної церкви і заборонено “схизматицькі” процесії в місті. За “похід” над Сян у часі йорданських свят треба було зводити протягом століть формальні бої, а навіть оплачувати польській адміністраційній владі “копиткове” за “зужиття” дороги і вихід поза оборонні мури міста.

В архіві перемиської капітули переховувалися до війни рахунки з XVIII ст. за оплату такої йорданської данини за підписом перемиського старости Станіслава Попятовського, якого опісля — завдяки впливам цариці Катерини II — вибрано у Варшаві останнім королем шляхетської Речі Посполитої.

Щойно по поділу історичної Польщі в 1772 р. і прилученні Перемишля до Австрії нормалізувалися відносини й єпископ Максим Рилю (1793 р.) нав’язав йорданські водосвяття до давньої традиції. Наступні єпископи, як Автін Ангеллович, пізніший перший митрополит у Львові (1814), Михайло Левицький (пізніший львівський митрополит і перший галицький гр.-катол. кардинал — 1816—1858 рр.), Іван Снігурський (1847), Григорій Якимович (опісля львівський митрополит — 1858—63), Тома Полянський (1869), Іван Сатурн Ступницький, Юліян Пелеш (1891—96 — автор історії української греко-католицької Церкви, у двох томах, Відень, 1878—80), Константин Чехович (28.IV.1916) — піднесли це йорданське свято в Перемишлі до величавих висот.

Перерви в йорданських водосвяттях на Сяні наступили щойно в наслідок воєнних подій, від 1914 р. почавши. Перший раз у часі шестимісячної облоги російською армією австрійської воєнної кріпости Перемишля (від жовтня 1914 р. до березня 1915 р.), другий раз у часі польсько-української війни з 1918—19 рр. вже за єпископа Йосафата Коциловського, третій раз із приходом більшовиків до Перемишля в часі 2-ої світової війни в 1940—41 рр.

З приходом більшовиків у 1944 р. та по насильному вивезенні єп. Йосафата Коциловського до УРСР і виселення поляками українського греко-католицького населення з міста й цілого Посяння — закінчилась тим часом 1000-літня історія Йорданських водоохрещів на водах Сяну в Перемишлі...

Я переїхав зі Львова до Перемишля, ставши директором перемиської української державної гімназії, в квітні 1932 р. і вперше бачив та пережив йорданське свято водосвяття в Перемишлі на Сяні щойно в 1933 р. Було це не лише найвеличавіше церковне свято візантійсько-католицького обряду, але zarazом наймогутніша маніфестація національного українського характеру за політичної дієвості в границях обновленої в 1919 р. на українських етнографічних землях Речі Посполитої.

Державний конкордат, укладений між урядом Польщі і св. Римським Престолом у 1925 р., гарантував українцям греко-католикам свободу віроісповідання в Польщі та недоторканість релігійних процесій

і церковних походів. Це давало перемиській капітулі повну свободу рухів при її церковних процесіях на Сян у часі Йордану.

Йорданські богослуження зачиналися по старій традиції в перемиській катедральній церкві вже в год. 5-ій рано, а Служба Божа починалася о год. 8-ій рано. До церкви напливали маси вірних із міста, передмість та околиці, приходили делегації українських товариств, інституцій і шкіл, між ними також представники нашої української гімназії, приходили процесії з церкви на Болоню, Вовчій, Перекопаній і в засянської церкви Отців Василіян, та наповняли вщерть катедральну церкву. Архисерейську Службу Божу правив сам Владика Йосафат Коциловський в асисті перемиських крилошан, він теж виголошував проповідь, а його могутній, дзвінкий баритоновий голос підносив велич цього великого свята; співав хор питомців Духовної семінарії.

По Службі Божій виходила процесія з катедр. Церкви, формувався — за вказівками першого катедр. служителя о. Володимира Маселка похід і під проводом сивобородого Владика рушала процесія при співі колядок униз вулицями міста над Сян, де в навечер'я Богоявлення вирізувано на Сяні великих розмірів льодовий хрест, ставлено перед ним на льоді провізоричний, смеречиною прикрашений вівтар, забезпечувано оруччям вирубану в льоді полонку, щоб хто не понав у воду, а перед вівтарем кладено поміст, застелений хідником із церкви. (Коли на Сяні лід був непевний, або була відлига, то уставлювано дерев'яний хрест і престіл на березі, — по стороні Трьох Хрестів, напроти "Робітничого Дому" на Засянні). Маси вірних оточували її супроводили свого на мороз печулого, на непогоду незважаючого Владика, хор питомців Духовної Семінарії співав коляди, Владика благословив старовинним, з грушевого дерева XVI ст. трираменним хрестом народ, що у побожному скупченні духа спішив з банками по свячену воду, а молоді пластуни тримали порядок.

Колись, за австрійських часів, брав у перемиському йорданському святі участь військовий комендант австрійської воєнної кріпости Перемишль із своїм штабом, з військом перемиського гарнізону і з військовою музикою, що заступав тоді "Його Цісарсько-Королівську і Апостольську Величність" та повітовий староста галицького цісарського намісника. До них прилучалися представники всіх державних урядів, від найвищих до найдрібніших, усі купці без різниці їх віровань замикали свої крамниці, народ заповняв усі вулиці і площі в місті від катебри — аж до Сяну.

Перемишль стояв тоді під знаком гр.-кат. обрядового й українського національного свята. Військовий гарнізон перемиської кріпости налічав — від часів, як корпусний комендант генерал Гальгоцій став комендантом перемиської воєнної кріпости, — йорданському водосвяттю на Сяні надзвичайної зовнішньої величі. Поява ген. Гальгоція в процесії притягала маси глядачів інших віровизнань і викликувала серед українського населення Перемищини ширі австрофільські настрої.

За Польщі це змінилося. Не брали вже в йорданському святі участі ані представники польської місцевої корпусної Команди, ані польської політично-адміністративної влади. Хоч для історичної правди треба ствердити, що польська військова місцева комендатура за генерала Зосік-Тессара віднеслася була 1932 р. до парохії м. Перемишля з пропозицією взяти участь у церковній йорданській процесії і водосвятті на Сяні з військовим парадом і військовою музикою, як це було за австрійських часів — з просьбою одначе пом'янути при молигві президента Польської Річипосполитої і польську армію, як це колись за Австрії священник, чи Владика при водосвятті молився: "І спаси, Господи, благовірного Імператора нашого (ім'ярек — Франца Йосифа I, чи Карла II)"

Одначе тодішній перемиський парох, о. крилошанин Вол. Гмигравич, відповів військовій комендатурі негативно, мотивуючи свою відповідь тим, що він, як місцевий парох, не може взяти на себе відповідальності за те, коли б у часі появи польської військової компанії чи

польських урядових чинників на процесі дійшло до образливих скликів, чи навіть експесів.

А коли на другий рік корпусна комендатура віднеслася з відкликом проти цього рішення о. крил. Гмитрасевича до єпископського Ординариату, то Преосв. Йосафат Коциловський став по стороні о. Гмитрасевича. "Все чейже, казав, повинно бути обумовлене і часом і обставинами..." Така відмова викликана, очевидно, обурення польської влади на о. пароха Гмитрасевича й єп. Коциловського, чого доказом міг послужити терпкий напад особистого характеру на Владика в двотижневику "Lencia Przemyska"

А втім по упадку Австрії і по програній польсько-українській війні змінено текст молитви в часі йорданського водосвяття так, що по словах: "І спаси, Господи, святішого вселенського Архисрея (ім'ярек) Папу Римського" пропущено слова "І благовірного імператора нашого (ім'ярек), а вставлено замість того: "І благовірний і богохранимий наш народ"

По такій відмовній відповіді зорганізувала в 1935 р. комендантура місцевого гарнізону своє власне водосвяття на Сянні — для вояків гр.-кат. обряду, що служили в різних частинах перем. військового гарнізону, головню в полку "strzelcow podhalanskich" комендантом якого був ген. Слехович. Ініціатором цього нового самостійного військового Йордану в Перемишлі був найзавзятіший опонент єп. Коциловського серед римо.-кат. священничих кругів, кс. полк. Мійодонський, шеф військових капелянів перемиської Х. Корпусної округи. Цей босвий ксьондз звісний був широкій українській громаді в краю з того, що він організував у пільських повітах — на терені Східньої Галичини — "Kolaszlachty zagrodowej" серед українців шляхетського походження з метою їх "резіндикації" для польщини.

Знані були його організаційні виступи, напр., в Самбірському повіті, де шляхтичами були — в Кульчицях усі Кульчицькі, в Бачині — Бачинські, в Гордині — Голинські, в Ліськім повіті в Лісковатім — Лісковацькі, в Телесниці — Телесницькі, в Турчанщині, в Яворі — Яворські і т. д., видавав для них орган "Rovudka szlachty zagrodowej", возив тих "шляхтичів" по Варшаві, Кракові, Ченстохові і показував їм польські пам'ятки. Хотів він витворити новий тип польських громадян, "gente Rutheny, nationa Polony" Цій діяльності кс. Мійодонського протиставився рішуче Владика Йосафат і змусив його своїм впливом до того, що той перестав явно агітувати серед гр.-кат. "шляхти" до переходу на римо.-кат. обряд.

Отже, щоб "докучити" єп. Коциловському, кс. Мійодонський постановив зорганізувати "свій" йорданський похід на Сян. За його намовою дав тодішній командант, ген. Глуховський приказ зорганізувати для вояків гр.-кат. обряду таке йорданське свято, а його переведення доручив командантові перемиського гарнізону ген. Спсховичеві. Гр.-кат. військовим душпастирем перемиського гарнізону був тоді о. Омелян Ваврик, кол. абітурієнт львівської Акалемічної гімназії, син пароха містечка Підкамінь к. Бродів. Отець Омелян Ваврик визначався гарним теноровим голосом і старався відправити Богослуження з великою урочистістю, як це було за австрійських часів, і поминав у часі Богослужень "благовірного президента нашого Ігнатія і воїнів єго" Отець Ваврик, молодий і недосвідчений священник, ішов мимоволі на руку кс. Мійодонському без найменшої потреби, чим заповдіяв чимало прикrostі о. Гмитрасевичеві. Після упадку Польщі о. Ваврик усі ці недотягнення вирівняв стійкістю за більшовиків.

В цьому військовому Йорданському святі брали участь не лише представники військових частин, стаціонованих у Перемишлі, але й представники всіх державних і комунальних урядів зі старостою Адамом Ремішевським та президентом міста Леонгардом Хржановським на чолі. Військове Йорданське Богослуження зачиналося в 8 год. в гарнізоново-

му костелі (давнім австрійським гарнізоновим, поєзуїтським костелі, понижче гр.-кат. катедральної церкви).

Співав хор вояків "самоїлкою" під управою гарнізонового дяка, о. Ваврик виголошував коротку проповідь до вояків по-українськи (але від 1939 р. заборонено капелянам проповідувати по-українськи), давав цілувати генералові, старості і президентові міста Євангеліє, а по Службі Божій рушав військовий похід під проводом о. капеляна через місто над Сян, військовий оркестр грав церковні колядки, а почесна військова чета в парадному виряді машерувала за представниками влади й урядів.

До цього походу долучилися й деякі патріоти поляки. Водосвяття відбувалося на Сяні зі сторони Засяння — біля залізничного мосту. І коли в часі водосвяття проголосив о. Ваврик піднесеним голосом: — "І спаси, Господи, благовірного Президента нашого Ігнатія", співав хор 3-кратно "Многая літа", а відтак по словах: "І сохрани его под покровом Твоім в мирі і покори под нозі его всякого врага і супостата" почесна військова чета давала трикратну сальву вистрілів сліпими патронами з крісів. — військова оркестра відіграла першу строфу польського державного гімну, а призначений до цього вояк випускав із клітки три білі поштові голуби, чим викликавав сенсацію серед глядачів, що стояли на березі.

О 10 год. був кінець водосвяття. Отець капелян давав представникам влади і урядів напитися свяченої води, всі розходилися, а вояки-піонери приступали до розбірки вівтаря. А що з катедральної церкви виходила процесія щойно о 10 год., то був ще час, щоб перейти з Засяння через міст до міста і прилучитися до парохіяльної процесії, що йшла під проводом Владика над Сян, де щойно в 11 год. зачиналося водосвяття.

Крім того, за польських часів відбувалося ще одно йорданське водосвяття на Сяні для вояків православного віровизнання. Тут попри вояків і представників польських влад, брали участь нечисленні українські емігранти "Петлорівці" під проводом полк. Палія-Неїла. В 1938 р. в лоні тієї групи настав розбрат: національно-свідомий елемент відстав через те, що православний військовий капелян почав Богослужбу правити польською мовою замість церковно-слов'янською, як було досі. Польська влада підпирала того роду окремі йорданські водосвяття, щоб ослабити цим вплив йорданського водосвяття, що його звершав наш Владика. Та це не дало бажаного успіху.

Учні нашої гімназії були звільнені від зорганізованої участі в Йорданській процесії — з огляду на пануючі в цім часі морози. Дирекція давала їм можливість і доручала взяти участь у Богослуженні і в процесії разом з батьками, або з уповноваженими їх виховниками, а учням, що мешкали в бурсах: в "Бурсі ім. св. Николая", в "Гімназійнім Інституті", чи в "Бурсі ім. д-ра Адама Літинського" під проводом їх педагогічних наставників. Зате мала молодь нашого закладу можливість брати активну участь у шкільнім йорданським святі, яке відбувалося в школі в день Навечер'я св. Богоявлення.

Українські гімназії в Галичині, державні і приватні, мали як за Австрії, так і за Польщі в день Навечер'я св. Богоявлення шкільну науку лише до год. 10, а опісля йшли на водосвяття, якого довершували Отці катехити в церкві, де відбувалися шкільні Богослуження, або в шкільній авлі, якщо мали її в своїм шкільнім будинку, в присутності директорів закладу та учительського збору.

Коли я став на чолі української гімназії в Перемишлі, у навечір'я Йордану святив воду катехит гімназії, о. проф. Петро Голинський, нині прелат і Ген. Вікарій Апостольського Візитатора Архієпископа Кир Івана Бучка на Німеччину, у шкільній авлі, де відбувалися шкільні ексорти. Одначе я "зреформував" це шкільне йорданське свято остільки, що "переніс" його з авлі на площу, перед головним входом до нашого іпозантного, ще в 1895 р. збудованого шкільного будинку, на яким пишалася понад державним орлом цитата з Шевченка "Учітєся, брати мої"

Терціяни вставляли перед входовою брамою провізоричний престіл, прикрашували його смеречиною, вставляли образ Патрона шкільного закладу св. Йосафата, роботи Ол. Кульчицької (фото цього мистецької роботи образу заховалась у мене), ставляли посудину з водою на стільці, учні уставлялися чотирикутником крутом престолу, голова "Міжкласової шкільної громади" виносив із шкільного будинку в окруженні цієї "Шкільної громади" старий, ще в 1895 р. дир. Цеглинським справлений, шкілький прапор з "галицьким державним львом" і образом колишнього шкільного Патрона, св. Кирила Олександрійського, роботи учителя рисунків Ол. Скрутка; побіч вітваря уставлявся з одної сторони учительський збір під проводом директора, а з другої "Кружка Батьків" а за о. катехитом — члени "Марійської дружини учнів", які мали заступати хор і співати чин великого водосвяття перед Богоявленням Г. Н. І. Хр., до чого підготовляв їх о. катехит.

Ще й нині пригадую собі, як дзвінко читали наші учні "от пророцтва Ісаїна чтеніє", чи співали "тропар Праздника": "Во Іордані крещующуся Тебі, Господи, Тройческоє явися поклоненіє", як наш о. катехит читав довгі молитви св. Софронія, патріярха Єрусалимського, як підносив він трійцю і трикратно співав: "Велій еси, Господи, і чудна суть діла Твоя, і ні єдино же слово довольно єсть к похваленію чудес Твоїх", як освящав він воду словами: "Сам і нині, Влалико, освяти воду сію Духом Твоїм святим" і, коли піднесеним голосом заспівав: "І спаси, Господи, святішаго вселенського Архисрея Пія Папу Римскаго" то всі ми присутні співали унісоно: "Многая літа!"

По скінченні водосвяття, наливав о. проф. Голинський до поставлених на таці склянок свяченої води і зі словами молитви: "Дажь же всім прикасающимся ей, і причащающимся, і мажущимся єю освященіє, здравіє, очищеніє і благословеніє" підходив до директора закладу і голови "Кружка Батьків", радника окружного суду Володимира Подлуського з "водицею" і з бажанням, а директор у свою чергу ділився відтак "водицею" з усіма членами учительського збору і терціянами, а голова "Кружка батьків" із приявними на водосвятті батьками учнів. Опісля підходили учні до о. катехита, з якими він у свою чергу ділився водою.

По тім ходив о. катехит "з кропидом" по всіх шкільних залах шкільного будинку (головного і на філії), а гімназійний хор, супроводжуючи його, співав кондаки: "Явился єси днесь вселенній, і світ Твій, Господи, знаменася на нас" Заходив він теж і до приватних помешкань трьох шкільних терціянів, а вкінці до приватного мешкання директора закладу.

Тоді приходив до мешкання директора гімназійний хор учнів із колядками і щедрівками і на тім кінчалось наше шкільне йорданське свято.

*Коротко про автора **

ШАХ Степан (псевдонім С. Перський, 3.01.1891, Куликів — 16.09.1978, Сідней, Австралія) — Директор Перемиської чоловічої гімназії (ПЧГ) від 26.04.1932 р. до 1939 р.

Педагог, просвітянський і громадський діяч. Народився в мішансько-ремісничій родині. Закінчив Академічну гімназію у Львові. 1915 р. — закінчив філософський факультет Львівського університету. Як старшина австрійської армії брав участь у Першій світовій війні. В 1918 р. — поручник УГА, брав участь у боях за Львів. 1920—1932 рр. — секретар товариства "Просвіта" займався видавничою діяльністю товариства. 1912 р. — вчитель класичної філології Академічної гімназії у Львові. З 1925 р. — викладач Польської державної гімназії у Сокалі. 1929 р. повернувся до Академічної гімназії у Львові. 1931 р. пройшов за конкурсом на посаду директора ПЧГ. В ці роки польська влада закрила Українську державну

Довідку подаємо за виданням "Українська державна чоловіча гімназія у Перемишлі" Дрогобич, 1995.

гімназію в Рогатині, скоротила Українську гімназію в Коломиї та відкрила деякі класи в Академічній гімназії (філії) у Львові. Тим часом професор С. Шах приймав до ПЧГ прогнаних учнів з інших гімназій та створив центр для лемківської молоді, яку збирав з допомогою українських парохів з різних районів Лемківщини. Створив також осередок для дітей із Східної України. Для них 1936 р. побудовано тут окрему бурсу ім. Симона Петлюри. 1944 р. — виїхав з родиною на Захід, де ще протягом 15 років працював як класичний філолог у німецьких державних гімназіях. 1978 р. — переїхав у Сідней (Австралія). Автор (під псевдонімом С. Перський) "Популярної історії товариства "Просвіта" (1932), розвіток з історії галицького шкільництва, зокрема історії ПЧГ (у Звітах дирекції гімназії за 1933—1938 рр.). У 1955—1956 рр. вийшли у світ три частини його спогадів "Львів — місто моєї молодості" та "Між Сяном та Дунайцем" (спогади про Перемишль і Лемківщину). Автор понад 200 статей, які друкувалися у тижневику "Християнський голос" та інших виданнях. Член Українського богословського наукового товариства, спілки Українських журналістів, дійсний член НТШ (з 1954 р.), голова Шкільної ради при ЦПУЕН та товариства "Рідна школа" заступник голови Ради Українського християнського руху. Відзначений Папою Павлом VI титулом Лицаря — Камандора Ордену св. Сильвестра Папи.

Романа Кобальчинська
**ПОЕЗІЯ ЗВИЧАЇВ ТА ОБРЯДІВ
НАЙБІЛЬШОГО НАРОДНОГО СВЯТА**

Святий вечір у рідній хаті

З давніх давен в Україні величальним словом і обрядовою дією створювали у цей день образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі. Ще влосвіта господиня розпалювала під дванадцятьма полінами і заходжувалася готувати дванадцять святвечірніх страв. Наставляла узвар, варила горох, квасолю, смажила капусту, рибу, ліпила вареники, готувала бараболу, гриби, кашу гречану з конопліаним молоком, голубці з пшоном, коржі з маком та кутю з товченої пшениці.

Доки господиня поралася біля печі, господар уважно оглядав господарство. Усе живе і мертве повинно зустріти Свят вечір на своєму місці: ніщо не може бути поза домом, у чужих руках — позичене чи десь забуте.

Сім'я теж повинна бути вдома. Боже сохрани, казали люди, десь заночувати в цю ніч, цілий рік будеш блукати по світу, боронь Боже і сваритися в цей день.

Коли сонце заходило, починали готувати домашній вівтар. Господар вносив "ділуха" — гарно сплетений сніп жита, що є символом врожаю, — і вітався з господинею, ніби вперше бачив її цього дня:

— Дай, Боже, здоров'я!

— Помагай, Боже, — відповідала вона, — а що несеш?

— Злато, щоб увесь рік ми жили багато!

Господар хрестився і віншував родину:

— Віншую вас щастям, здоров'ям, з цим Святим вечором, щоб ви в щасті і здоров'ї ці свята провели та інших дочекалися — від ста літ до ста літ, поки пан Біг назначить вік!

Сходила вечірня зоря, батько сповіщав родині, що Свят-Вечір настав. Перш ніж приступити до вечері, він голував худобу і "запрошував гостей"

Надворі з мискою куті та бичем у руках господар кликав:

— Морозе, морозе, йди до нас кутю їсти!

Вслухався, іще закликав, а після третього разу погрожував бичем і промовляв:

— Як не йдеш, то не йди і на жито-пшеницю, всяку пашницю. Іди краще на моря, на ліси та на круті гори, а нам шкоди не роби...

Свята вечеря — це спільна вечеря всього роду. Господар запрошував усіх родичів — навіть мертвих і тих, що пропали безвісти. Спочатку молилися за душі померлих, а потім за себе.